

hrvatskega. Zaradi tega je bil pri zatiranju slovenskega in hrvatskega življa najprej v reški in nato v tržaški škofiji več kot voljno orodje v rokah fašizma.

S tem smo prešli na drug namen knjige, namreč o poskusu škofa Santina, da pokaže svoje poboljšanje v tem pogledu. Njegovo pastirsko pismo z dne 3. septembra 1943, ko se je že močno razmahnilo po vsem Primorju in Istri narodnoosvobodilno gibanje, je pravi *confiteor*.

»Bog je hotel, da se rodimo in živimo na ozemlju, kjer se srečajo in mešajo različna plemena in različni jeziki. Iz tega lahko nastaja nerazumevanje, sovraštvo in krivice, namesto da bi cvetel duh pametne tolerance, ki je svojstven krščanskemu duhu in ki je velika človeška in kulturna pridobitev.

Zal niso izostale napake in krivičnosti. Odrekli so jim najelementarnejše pravice... Znak močnega in krepostnega človeka je, da priznava storjene krivice. Večina prebivalstva ni odobrvala teh načel in teh sistemov...

Obžalujemo napake, ki so bile. Postavimo se na temelj pravice, ki je enaka za vse, in na temelj ljubezni, ki premaga vse pregrade in vse razlike. Glejmo v prihodnost!«

To izjavo je potrdil v pastirskem pismu z dne 25. istega meseca: »Tudi v narodnostnem pogledu moramo biti pravični. Pripadnost k različnim narodom ali različnim jezikom ne uničuje človeškega bratstva. Ljubezen in medsebojno spoštovanje morata biti tečaja za sožitje vseh ljudi.«

S takimi izjavami je skušal škof Santin zabrisati vse gorje, ki ga je prizadel slovenskim in hrvaškim vernikom in duhovnikom. Naravno bi bilo, da bi konfiteorju sledil kes in poboljšanje.

Botteri navaja v dokaz, da se je škof Santin resnično poboljšal, njegovo pismo kardinalu Maglioniju, kjer nasprotuje zahtevam fašističnim oblastem, naj se odpravijo zadnji ostanki slovenskih in hrvaških pridig. Botteri pri tem prezre datum tega pisma. Datirano je s 17. aprilom 1941, to je z dnevom, ko je italijanska vojska zahrbtno zasedala Slovenijo in Hrvaško. Škof sam pravi v pismu, da ne more odobravati »take nespametne politike v trenutku, ko bi s tem nepopravljivo odbili slovansko prebivalstvo tu in onstran meje«. Škofu ni bilo torej za ljubezen in pravičnost do Slovencev in Hrvatov, temveč zgolj za politično oportunist.

Zaman ga skuša Botteri postaviti v lepšo luč z njegovim delovanjem med nemško okupacijo. Če je tedaj kakorkoli pomagal kakemu slovenskemu ali hrvaškemu duhovniku, je s tem izpolnil samo svojo sveto dolžnost kot pastir in je le v skromni meri popravil, kar je zagrešil vsa prejšnja leta.

Sicer pa ni škof Santin tudi po vojni opustil svoje nenaklonjenosti proti Slovincem in Hrvatom. To je pokazal z zgraditvijo cerkve na Griži pri Kontovelu. Če je v zadnjih letih vendar nekoliko omilil svoje diktatorske metode nasproti slovenskim duhovnikom, je to pač posledica novega časa in novih razmer.

Lavo Čermelj

Gradivo o razvoju Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi 1945—1955. Mestni arhiv v Ljubljani in Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino v Ljubljani, 1965, 321 strani.

Prvi material za to publikacijo so začeli zbirati na pobudo Mestnega ljudskega odbora v Ljubljani. Delo se je po ukinitvi MLO kljub mnogim težavam nadaljevalo. Rezultat je kolektivno zbrano gradivo v obliki poročil, ki bo omogočilo nadaljnje

znanstveno delo o zgodovini Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi. Ker je bil prvi namen, da bi to bila »bogato ilustriрана propagandna knjižnica o delu na raznih delovnih področjih MLO«, je bilo delo MLO najsplošnejše merilo za določitev vsebine te publikacije. Tako merilo je povsem upravičeno, ker je MLO v času administrativno-centralističnega upravljanja aktivno deloval na vseh področjih življenja v mestu kot osrednji oblastveni organ. Prav tako je utemeljena periodizacija 1945—1955 z 10-letnim delovanjem MLO od osvoboditve do konca leta 1955, ko je bil ukinjen.

Vsebina je razdeljena na devet poglavij: razvoj prebivalstva v Ljubljani, razvoj MLO, razvoj gospodarstva, urbanizem, stanovanjska in komunalna dejavnost, zdravstvo, socialno varstvo, šolstvo, telesna vzgoja ter kultura in znanost. Na koncu je dodanih 93 tabel, ki statistično dopolnjujejo posamezna poročila. Škoda je le, da so tiskane na koncu. Mnogo bolj pregledno bi bilo, če bi bile ustrezno razporejene med tekstom samim. Posamezni pomembni statistični podatki so navedeni tudi že sprti v tekstu.

Poglavje o razvoju prebivalstva Ljubljane najbolje ilustrira velik razmah, ki ga je mesto doživelo po osvoboditvi, ko je postal pravo upravno in kulturno središče nove Slovenije. Dopolnjuje ga še sestavek o delovni sili, ki analizira strukturo prebivalstva, zaposlenega po gospodarskih panogah in je zato v okviru poglavja o gospodarstvu.

V posebnem poglavju je prikazan razvoj MLO od prvih zametkov med osvobodilno vojno in zlasti po njej vse do njegove ukinitve, ko je Ljubljana dobila nov komunalni sistem.

Najobširnejše je poglavje o gospodarstvu, kjer je v posameznih poročilih obdelan razvoj industrije, gradbeništva, obrti, prometa, kmetijstva, trgovine, gostinstva, turizma in bank. Za boljše razumevanje in lažje primerjanje so dodani kratki orisi stanja po panogah pred vojno. Podrobno so opisani nastanek, delo in rezultati vseh pomembnih gospodarskih organizacij v Ljubljani, tako industrijskih, trgovinskih, obrtnih in gradbenih ter bank. Pri opisu razvoja, obrti, kmetijstva in gostinstva je zlasti poudarjen razvoj socialističnega sektorja. Nazorno sliko o napredku mesta v desetih letih pa dasta sestavka o financah MLO in o investicijski izgradnji v tem obdobju. Poglavje Urbanizem, stanovanjska in komunalna dejavnost nas seznanja s težavami MLO na tem pomembnem področju mestne uprave, kot so dediščina nenačrtnega zgodovinskega razvoja, težave s sanitarno ureditvijo, pomanjkanje urbanističnega načrta za daljše obdobje ipd. Zanimivo je zlasti poročilo o stanovanjih, ki nam da pregledno sliko o stanovanjski krizi v Ljubljani v prvih letih po osvoboditvi ter o naporih za njeno postopno reševanje zlasti po letu 1948. Pri tem gre celo v take podrobnosti, da našteva, kje in koliko stanovanjskih hiš so zgradili MLO, JLA in druge gospodarske organizacije v Ljubljani.

Skrb za človeka se kaže v vsaki družbi zlasti v organizaciji zdravstva in socialnega varstva in zato sta poglavji o delu na obeh področjih še posebej zanimivi. Sestavek o zdravstvu je podroben opis vseh oblik organizacije zdravstva, kot so zaščita materinstva, dojenčkov, predšolskih in šolskih otrok, ambulante, poliklinike, klinične bolnice, reševalna služba in sanitarna inšpekcija. Poudarek v poglavju o socialnem varstvu je na varstvu invalidov in drugih žrtev vojne ter mladine. Zajeto je tudi varstvo starih, onemoglih, defektnih ter oseb v delovnem razmerju.

V pregledu šolstva je opisano delo osnovnih in posebnih šol, gimnazij, pedagoških šol, strokovnih šol, otroških vrtcev ter domov za mladino in dijaških kuhinj. Zdravstvene strokovne šole so obravnavane v poglavju o zdravstvu, nižje in srednje šole za razne umetnosti, umetnostne akademije ter univerza pa v poglavju o znanosti in kulturi. To ni najboljša rešitev, ker je slika celotnega sistema šolstva razdrobljena in zato nepregledna. Poleg omenjenih šol, akademij in univerze poglavje o kulturi in znanosti zajema še ljudsko prosveto, kulturno-prosvetno dejavnost med mladino, radio in film, gledališče, koncertno dejavnost, festival, galerije, muzeje, varstvo spomenikov, knjižnice, arhive, Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter knjigotrštvo, založništvo in tisk, v slednjem pa žal ne obravnava dnevnega tiska.

Ponekod se še čuti, da je bila publikacija sprva zamišljena kot propagandna knjižica o delu MLO, ker je kljub predelavam včasih še ostala poudarjena propagandna nota. Kot poudarjajo že uredniki sami v predgovoru, je ta publikacija »izrazito kolektivno delo z vsemi prednostmi in slabostmi takega dela«. Če so kje kake slabosti tega dela, prav nič ne zmanjšujejo njegove vrednosti in njegovega pomena. Zelo zanimivo pa je dejstvo, da vseh vej mestne dejavnosti ali bolje stopnje te dejavnosti ni bilo mogoče rekonstruirati v celoti, ker ni več ohranjeno gradivo o njej.

To delo je prvi velik korak v naporih, da Ljubljana dobi pisano zgodovino za svoje najnovejše obdobje, ki je prelomno v njenem razvoju. Z obilico statističnih podatkov in podrobnimi pregledi po raznih dejavnostih je ta publikacija pomemben prispevek za zgodovino Ljubljane, mimo katerega ne bo mogel nihče, ki se bo ukvarjal s problematiko te dobe, in to ne samo v merilu Ljubljane, ampak cele Slovenije.

Jasna Fischer

Vladimir Vauhnik, **Nevidna fronta**. Spomini Buenos Aires 1965. Izdala in založila »Svobodna Slovenija«. Strani 444 + 18 slik v prilogah.

Knjiga Vladimira Vauhnik je nedvomno pomembno delo o obveščevalni službi. V stari Jugoslaviji je bil njen avtor generalštabni polkovnik, zadnja leta pred vojno pa vojaški ataše v Berlinu. Tam je doživljal in spremljal z vso intenzivnostjo svoje službe pot nacistične Nemčije v vojno in njeno zmago do napada na Jugoslavijo 6. aprila 1941, ko je za nekaj tednov prišel v gestapovske zapore, iz njih pa odšel v Zagreb. Tam se je po njegovi izjavi izmaknil službi, ki so mu jo namenili gestapovci v Berlinu, se preselil v Ljubljano in v njej v širokem obsegu organiziral obveščevalno službo za korist zahodnih demokracij. V Ljubljani je ostal do srede leta 1944, ko se je pred gestapom umaknil v Trst in nato v Švico, kjer je ostal do konca leta 1947. Potem se je preselil v Buenos Aires in tam umrl 31. marca 1955.

Vauhnikova knjiga *Nevidna fronta* ne spada v krog avanturističnih in detektivskih zgodb. Vauhnik sam je obveščevalno službo pojmoval zelo visoko in ji pripisoval v velikih vojnih spopadih tudi izredno vlogo in pomen. »Obveščevalno službo v sovražnikovem zaledju štejem za del strateškega izvidniškega delovanja, zato so člani take obveščevalne službe pravi borci na najbolj nevarni fronti. Če kdaj v izvrševanju svoje službe izgube življenje, niso nič manj junaki kot ti, ki so padli na bojišču.« (Stran 104.)